

Joža Skok – posvećenost dječjoj književnosti

Književni povjesničar i kritičar Joža Skok, koji je velik dio svoga rada posvetio dječjoj književnosti, rođen je 14. veljače 1931. u Petrijancu pokraj Varaždina. Završio je studij hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Predavao je kolegije iz područja dječje književnosti na Pedagoškoj akademiji u Čakovcu, Pedagoškoj akademiji u Zagrebu i na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Prvi je napisao obuhvatnu kritičko-metodički koncipiranu studiju o djelu Ivane Brlić-Mažuranić, objavljenu 1995. Promicao je razvitak kritičkoga mišljenja o hrvatskoj dječjoj književnosti, što je 2007. rezultiralo knjigom *Iz hrvatske dječje književnosti*. Bio je među pokretačima časopisa za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih *Umjetnost i dijete* i njegov glavni urednik (1969.-1973.), kao i glavni urednik ilustriranoga književnoga lista za djecu *Radost* (1978.-2011.). Objavio je desetak antologija dječje književnosti, nekoliko zbornika recitacija i igrokaza te mnoštvo čitanaka i priručnika iz književnosti za osnovnu i srednju školu. Priredio je više kritičkih izdanja izabranih djela hrvatskih dječjih pisaca (Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke, Nade Iveljić, Gustava Krkleca i dr.). Popis radova iz znanstvene i stručne bibliografije Jože Skoka, relevantnih za područje istraživanja dječje književnosti, u izboru samoga autora, donosimo na kraju ovoga priloga.

Budući da je svojim djelovanjem mnogo pridonio znanstvenoj i metodičkoj afirmaciji dječje književnosti u Hrvatskoj, profesora Skoka zamolili smo za razgovor.

L *libri & liberi* *Vaš znanstveni interes obuhvaća kajkavsku hrvatsku književnost i hrvatsku dječju književnost. Kako i kada ste se počeli baviti dječjom književnošću? S obzirom da je dječja književnost često bila omalovažavana, kao manje vrijedan dio književnosti, je li nešto određeno utjecalo na Vaš odabir bavljenja dječjom književnošću ili je to bio samo splet slučajnih okolnosti?*

U mojoj su kritičko-esejističkoj, antologičarskoj i književnoznanstvenoj biografiji i bibliografiji doista dominantna područja kajkavska i dječja književnost. No moj je književnoznanstveni interes, koji ilustriraju moje knjige studija i eseja (*Književni ogleđi i pogledi* i *Garestinski panopticum* iz 2007. godine), vezan i uz noviju hrvatsku književnost na standardu. Mogao bih reći da sam se za svoja ‘dominantna’ područja opredijelio zbog njihova nedovoljnoga uključenja u povijest i studij hrvatske književnosti, no u odluci je svakako bio prisutan i ‘genetički’ emocionalan odnos prema kajkavskom jeziku i njegovoj sudbini, ali i profesionalan

odnos prema dječjoj književnosti kao studijskom kolegiju na pedagoškim akademijama. Znatan utjecaj na izbor tih područja hrvatske književnosti potekao je i iz mojih uredničkih dužnosti u časopisu *Umjetnost i dijete* početkom sedamdesetih godina i u dječjem listu *Radost* u kojemu sam bio ‘dugovječni’ urednik trideset i dvije godine – od 1978. do 2011. godine zaključno.

Na obama područjima intenzivno sam nastojao pridonijeti njihovoj zasluženoj (re)afirmaciji kako bi se kajkavska književnost 20. stoljeća osvijetlila i književnoznanstveno potvrdila kao integralan dio hrvatske književnosti i kao antologijski ravnopravan dio njezinih najviših antologijskih vrijednosti. U slučaju pak dječje književnosti nastojao sam uz ključni doprinos Milana Crnkovića (autora prvoga iznimno dragocjenoga udžbenika za dječju književnost – 1967.) i drugih autora moje generacije (Stjepka Težaka, Ive Zalara, Dalibora Cvitana i dr.) zabačenom i ružnom književnom pačetu vratiti izvorni izgled privlačnoga književnoga labuda. Posebno mi je pak zadovoljstvo što sam na studiju hrvatske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu bio prvi voditelj posebnih kolegija upravo kajkavske i čakavske (‘dijalektalne’) književnosti te hrvatske dječje književnosti.

L *Predavali ste na pedagoškim akademijama u Čakovcu i Zagrebu i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Možete li nam nešto reći upravo o tim početcima nastave dječje književnosti na višim školama i fakultetima te o njezinu položaju u studijima hrvatskoga jezika i razredne nastave. Smatrate li da je danas zastupljenost dječje književnosti na nastavničkim studijima zadovoljavajuća?*

Proučavanju dječje književnosti dalo je snažan impuls upravo osnivanje pedagoških akademija početkom šezdesetih godina. Po gašenju petogodišnjih učiteljskih škola otvoren je na akademijama studij razredne nastave i predškolskoga odgoja. U njihove programe uključeni su i kolegiji dječje književnosti koji su dijelom programski postojali već na učiteljskim školama.

Postupno su ti, sada prošireni programi, uključeni i u studije hrvatskoga jezika i književnosti na kojima su se nešto kasnije osamostalili kao posebni kolegiji. Programski je studij dječje književnosti bio temeljen na žanrovskom i integralističkom konceptu u kojemu njezin nacionalni identitet, jezični i književnopovijesni, nije bio u dovoljnoj mjeri naglašen. Važno je međutim reći, a što je s obzirom na navedene okolnosti i prirodno, da su upravo s pedagoških akademija, i to riječke, zagrebačke, čakovečke i osječke, potekli i prvi znanstveni proučavatelji dječje književnosti među kojima je najistaknutiji Milan Crnković, autor prvoga, programski omeđenoga sadržaja s toga područja, ali i prvi doktorant iz hrvatske dječje književnosti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu.

Na tome fakultetu, do moga dolaska na Katedru za noviju hrvatsku književnost 1978. godine, književnosti za djecu nije se poklanjala posebna programska kao ni 'kolegijska' pažnja, iako su poneki redovni studenti hrvatskoga jezika i književnosti, kao i neki postdiplomanti mogli za seminarsku, postdiplomsku radnju birati temu iz hrvatske dječje književnosti. Osobno sam se na Katedri i Odsjeku uspio izboriti za dva nova kolegija i to hrvatske dječje i hrvatske dijalektalne (kajkavske i čakavske) književnosti koju sam, uz podršku dr. Ive Frangeša, dr. Miroslava Šicela i dr. Miroslava Vaupotića vodio, uz neke druge kolegije iz hrvatske književnosti na standardu, sve do umirovljenja 1997. godine. No mojim odlaskom 'moji' su kolegiji programski uključeni u matični program studija hrvatske književnosti u kojemu međutim dominiraju teme i sadržaji iz 'velike' književnosti na štokavskom jeziku.

Drago mi je ipak što se posljednjih godina i u dodiplomskom i u postdiplomskom studiju javlja nešto veći interes kako za hrvatsku dječju književnost, kao integralan dio novije hrvatske književnosti, tako i za 'modernu' kajkavsku i čakavsku književnost koje nisu nikakovi separadni, već organski dijelovi hrvatske tronarječne književnosti.

L
libri
&
liberi

Recite nam nešto i o tome što ste Vi kao dijete voljeli čitati. Kakva je bila dostupnost knjiga i što danas mislite o djelima koja ste voljeli čitati kao dijete? Koja ste djela čitali svojoj djeci, a koja svojem unuku? Je li moguće utvrditi nekakve zakonitosti u promjeni dječjega literarnoga ukusa?

Lektirne su mi knjige u mojem pučkoškolskom seoskom djetinjstvu (od 1938. do 1942.) bile, nažalost, nedostupne, ali volio sam čitati sve što mi se našlo pri ruci i pred očima, pa sam tako uz djedov stari molitvenik sa životima svetaca na kajkavskom jeziku čitao i stalne očeve novine *Slobodni dom* i *Hrvatsku stražu* kao i *Glasnik svetoga Josipa* na koji me već prigodom rođenja pretplatio brat moje bake, stari austrougarski oficir iz Zagreba. U svim navedenim medijima s posebnim sam zadovoljstvom pronalazio poneku priču ili pjesmu. Svijetla mi je uspomena iz toga doba čitanje *Smilja* koje je u naš razred dolazilo samo u jednom primjerku (!) pa ga je svaki učenik mogao čitati tek jedan dan! Bio sam posebno sretan kada bih novi broj dobio među prvima ili pak u subotu kada sam ga mogao zadržati preko nedjelje.

Imao sam ipak posebnu sreću da sam se, doista kradomice, u četvrtom razredu pučke škole dočepao *Priča iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić. Naime, te 1941./42. naš je obiteljski podstanar postao mjesni učitelj i crkveni orguljaš, a kako sam tijekom kasne jeseni i zime ložio željeznu peć u njegovoj sobi razgledavajući usput knjige na njegovu stolu, pronašao sam i ovu privlačnu knjigu s Kirinovicim

ilustracijama. Među pričama najviše su me se dojmile priče „Regoč“ i „Lutonjica Toporko i devet župančića“. S posebnim sam ih zadovoljstvom ponovo pročitao, kao i cijelu knjigu u 1. razredu gimnazije (današnji peti razred osnovne škole!) posudivši je u bogatoj knjižnici Nadbiskupske klasične gimnazije na zagrebačkoj Šalati. Ovdje mi se tada, kao i kasnijih godina u dječjačkom sjemeništu, otvorio veliki prostor i svijet knjiga, no jedna od njih bila mi je posebno draga. Bile su to *Narodne pripovijetke iz Varaždina i okolice* koju je priredio Matija Valjavec, varaždinski profesor.

Moja djeca iz generacije šezdesetih godina prošloga stoljeća odrastala su već okružena knjigama upravo iz dječje književnosti koje su im svakodnevno bile na dohvat ruke. Pripadala su još uvijek tada postojećoj velikoj čitateljskoj generaciji kojoj su povremeno roditeljsko pričanje priča i samostalno čitanje knjiga nadomještale već i radijske i televizijske priče iz programa za laku noć. No moj unuk bio je dijete medijske kulture koju je trebalo konzumirati usmjerenim odabirom audiovizualnih programa, ali i većom motivacijom za knjigu. Posebne generacijske zakonitosti u promjeni dječjega literarnoga ukusa, barem u obiteljskom okruženju, nisam primijetio, osim što je u drugome slučaju trebalo racionalnije raspolagati slobodnim dječjim vremenom da bi se moglo uravnotežiti sve dječje interese, uključivši i onaj za nove medije. Taj interes prema suvremenoj medijskoj kulturi pogrešno je sprječavati, ali ga svakako treba lišiti, kako njegove agresivnosti, tako i pretjerane ovisnosti mladih konzumenata kojima je lagodnije ‘naporno’ čitanje knjiga zamijeniti medijskim ‘zabavnijim’ programima.

Danas se govori i o književnosti za mladež (tinejdžere), posebne biblioteke za tinejdžersku publiku su novijega datuma. Što su u Vaše doba čitali tinejdžeri?

Posljednjih desetljeća u svjetskoj se, kao i u hrvatskoj književnosti razvila njezina posebna (pod)vrsta nazvana tinejdžerskom, odnosno omladinskom književnosti. Ona se doista po svom dominantnom ležernom stilu koji je varijanta stila proze u trapericama, svojom specifičnom tematikom, mentalitetom likova iz svijeta i života mladih, kao i njihovom oporbenom psihologijom prema svijetu odraslih, bitno razlikuje od klasičnoga pojma dječje književnosti kojoj je nesumnjivo produžetak. U ranije rabljenoj sintagmi ‘dječja i omladinska književnost’ posljednji je pojam bio vezan uz zreliju dječju dob, to jest onu pri završetku sadašnje osnovne škole, dok se novi pojam pretežito veže uz ranu mladenačku, uglavnom srednjoškolsku dob. Drago mi je što se takva distinkcija dječje i omladinske (tinejdžerske) književnosti upravo u tom smislu očituje vrlo jasno u posebnim natuknicama u najnovijoj suvremenoj *Enciklopediji hrvatske*

književnosti. Inače, u moje doba u tom se razdoblju života obilato čitalo pustolovnu, fantastičnu, animalističku i egzotičnu literaturu poznatih autora (Zane Gray, Karl May, Jules Verne, Jack London, Harriet Beecher Stowe i dr.), a posezalo se rado i za povijesnim, ljubavnim i kriminalističkim romanima odraslih čitatelja.

L *obrú
&
iberú* *O obvezatnoj se školskoj lektiri svako malo kritički progovara. Što Vi mislite o tom problemu? Koji bi trebali biti kriteriji za školsku lektiru? Promjene popisa lektire rađe se otprilike svakih deset do petnaest godina. Jesu li današnji popisi bolji ili gori od onih prije dvadesetak ili tridesetak godina? Trebaju li sva djeca u Hrvatskoj čitati iste naslove za lektiru ili je bolje dati im slobodu izbora?*

Sadašnji lektirni popisi su zbog svoje širine svakako bolji od prethodnih. Ja sam osobno decidirani pobornik što veće slobode u izboru lektirnih djela. U osnovnoj školi bi se u njezinom cjelokupnom trajanju trebalo opredijeliti za najviše desetak imena autora i naslova njihovih antologijskih djela koja su temelj recepcijski primjerene opće (svjetske) i nacionalne dječje književnosti, odnosno elementarne književne kulture. Sve ostalo trebalo bi prepustiti, ne slobodnom izboru bez kriterija, već usmjerenom slobodnom izboru temeljenom na svakom pojedinačnom čitateljskom afinitetu.

Naime, želimo li odgojiti buduće čitatelje, a što bi zapravo trebao biti glavni cilj lektire, moramo otkriti upravo osnovne čitateljske afinitete za određene žanrove, književne vrste, tematiku i stilove literature. Ne smije nam osnovnim ciljem biti upoznavanje književnih djela prema njihovu književnopovijesnom značenju već prema njihovoj čitateljskoj dostupnosti, pa i zanimljivosti. To znači da (do)sadašnji ‘frontalni’ rad na satovima lektire moramo u većoj mjeri zamijeniti individualiziranim metodičkim pristupom koji uključuje učiteljev kontakt s čitateljem u tijeku njegova lektirnoga odabira kao i u tijeku čitanja i završnoga razgovora o pročitanoj djelu. Jasno je da takva individualizacija lektirne nastave zahtijeva veću voditeljstvu angažiranost i vrijeme da bi se na najprimjerenijoj čitateljskoj recepciji lektira otklonila kao opterećenje i nametnuta obveza i pretvorila u pravu radost čitanja.

Razumljivo je da u takvom konceptu slobodnoga izbora i nekonvencionalnoga odgoja budućih čitatelja nema potrebe da svi učenici diljem Hrvatske čitaju iste naslove. Uostalom, slobodniji i samostalniji izbor omogućio bi mladim čitateljima s dijalektalnih i zavičajnih područja da biraju za lektiru i djela iz kajkavske i čakavske književnosti, kao i da u većoj mjeri upoznaju ‘zavičajnu’ književnost, no pod uvjetom njezine provjerene književne vrijednosti i recepcijske dostupnosti.

Autor ste i brojnih školskih čitanke. Budući da se udžbenici vrlo često mijenjaju, čini li Vam se da se oni pri tome poboljšavaju ili ne? Postoje li bitne razlike između današnjih čitanke i onih prije trideset ili četrdeset godina?

Školski se udžbenici, u konkretnom slučaju čitanke, često mijenjaju s obzirom na to da se *ad hoc*, svako malo mijenjaju ili dopunjuju programi. A čitanke su njihova ilustracija, u najkreativnijim slučajevima autorska interpretacija programa. No osim o često površnim i nedorečenim programima, autori čitanaka ovisni su i o često proizvoljnim i pristranim komisijskim tumačenjima programa i njegove čitanačke realizacije. Naime, u povjerenstvima za udžbenike, bez obzira na to što su formalno sastavljena i od stručnjaka iz prakse i znanstvenika odgovarajućih područja, ne nalaze se uvijek pravi poznavatelji znanstvene primjerenosti udžbenika njihovim korisnicima, kao ni osnovnih metodičkih načela na kojima bi se udžbenici trebali temeljiti.

Nažalost, premalo je i autorske slobode u kreiranju čitanaka iz književnosti jer je ona doslovce zadana (sputana) navedenim parametrima. Stoga i pored većega broja čitanaka nemamo pravih alternativnih čitanke, a brojne nove često su samo varijante starih. Nesumnjivo su nove likovno-grafički opremljenije od ranijih, ali su dosta često sadržajno opterećenije. Osobno sam se sa svojim suautorima zalagao uvijek za antologijski tip čitanaka koje su uz (s)likovno-grafički izgled privlačne i svojim sadržajem, poticajnim za odnos prema književnosti i u kojima interpretacije nisu sredstvo za upoznavanje književnoteorijskih pojmova, već ti pojmovi služe isključivo za prepoznavanje ključnih književnih značajki određenoga teksta i u funkciji su animacije za njegovo čitanje.

Unutar dječje književnosti Vi ste se osobito bavili dječjom poezijom. Imali smo do sada velike dječje pjesnike poput Grigora Viteza, Zvonimira Baloga, Luke Paljetka... Međutim već dugo se nije pojavilo neko novo značajno pjesničko ime. Uopće, zbirke pjesama se slabo objavljuju. Kako to objašnjavate?

Imali smo (a srećom još imamo jer su dvojica živa!) velike dječje pjesnike kojima je hrvatsko dječje pjesništvo iskupilo svoje žanrovsko zaostajanje u prošlosti, doseglo vrhunce svoje sadašnjosti i osiguralo svoju budućnost. Iako trenutno nemamo novih imena ravnopravnih uz bok navedenima, možemo biti zadovoljni dosta visokom književnoestetskom razinom postojećega dječjega pjesništva za koje su ovi pjesnički klasici visoko postavili vrijednosnu pjesničku ljestvicu. Nadam se da će moja nova, treća antologija, i to dječjega pjesništva 20. stoljeća, koju sam upravo priredio, to i potvrditi, odterećena imena koja nisu potvrdom te razine.

Nisam inače nimalo zabrinut što trenutačno nema snažnijega pjesničkoga imena jer je slično stanje i u prozi koja je doduše obilatija novim imenima, ali koja također egzistira na dosegnutoj razini. No, kao i u književnosti za odrasle, tako se i u dječjoj književnosti prirodno smjenjuju razdoblja s velikim imenima s onima iz njihove sjene. A što se tiče zbirke pjesama, one su za veće i renomiranije izdavače nažalost 'nekomercijalna roba' jer je čitateljski interes uvijek manji za poeziju nego za prozu. Pojavljuju se ipak u samostalnim autorskim izdanjima i dosta brojne pojedine pjesničke zbirke koje mimoilazi zaslužena kritička pažnja, no većina je tih zbirki priređena s premalo kritičnosti pa je s razlogom bez odjeka u stručnoj javnosti.

L *Bili ste više od trideset godina glavni urednik časopisa Radost. Koliko se koncepcija časopisa u tih trideset godina promijenila i što je utjecalo na promjene? Nekada su dječji časopisi bili važni za razvoj i profiliranje dječje književnosti, imaju li i danas takvu ulogu ili se nešto promijenilo?*

Glavni urednik *Radosti* bio sam ravno trideset i dvije godine, no neću ostati zabilježen kao najdugovječniji urednik jednoga hrvatskoga dječjega lista. To je zapravo Tomislav Ivkanec koji je uređivao *Smilje* punih trideset i sedam godina! Ne bih dugovječnost ovih listova posebno vezivao uz dugovječnost njihovih urednika, no oni su vjerojatno pridonijeli njihovoj opstojnosti kao i postojanosti njihove koncepcije. *Radost* je u šezdesetogodišnjem životu bila i ostala ilustrirani književni list za djecu, a uz koji sam, s obzirom na svoju autorsku suradnju potkraj njezina prvoga desetljeća, zatim na sudioništvo u uredništvu i izdavačkom savjetu, što je sve prethodilo mome izboru za urednika po odlasku njegova utemeljitelja Vilka Glihe Selana, bio 'krvno' vezan točno pedeset godina!

Tijekom proteklih godina kao i moga vođenja lista *Radost* se više i zamjetnije mijenjala iznutra nego izvana. Na izvanjskom planu ostala je obilježena visokom umjetničkom razinom svojih ilustracija kao (s)likovnih interpretacija teksta, a na unutrašnjem je, sadržajnom planu, odražavala uvijek dosegnutu razinu aktualne hrvatske, ali i svjetske, dječje književnosti. Tu sretnu sintezu kojoj su podlogom bili hrvatski ilustratori i prva imena hrvatske dječje književnosti nastojao sam, kao urednik i čuvar koncepcijskoga kontinuiteta, održati.

U prva tri desetljeća *Radost* je vrlo često bila sadržajna dopuna, ali i privlačna zamjena sivilu udžbeničke literature, a potom je sve više postajala samostalno glasilo usmjereno primarno čitateljskom odgoju svojih brojnih čitatelja iz osnovnoškolskih klupa. Zajedno s drugim dječjim listovima, svojim suvremenimcima *Modrom lastom* i *Smibom*, dala je zamjetan prilog razvoju i profiliranju hrvatske dječje književnosti

kao i hrvatske ilustracije. Iako navedeni dječji listovi, kao i drugi, sadašnji, uz njih s obzirom i na svoju obrazovnu, a djelomice i zabavnu funkciju, nisu bili onako izraziti ‘motori književnosti’ kakvi su bili pojedini časopisi u književnosti za odrasle, bili su svakako ogledalom književnosti za najmlađe.

Nažalost, postojeće naklade dječjih časopisa sve više zatamnjuju to ogledalo, a naklade su odrazom postupnoga, a čak i radikalnoga isključivanja časopisa iz obrazovnoga sustava. Tako njihova uloga biva i na funkcionalnoj i na kreativnoj razini sve manjom, a čemu ‘iznutra’ pridonose i koncepcijske oscilacije između njihovoga književnoga, zabavnoga, metodičkoga i obrazovnoga koncepta. Pri tom se ne mogu isključiti i sve fluidniji urednički kriteriji u odabiru upravo književnih priloga, što nikako ne može biti poticajnim prilogom suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti koja, srećom, izvan časopisnih okvira egzistira na razini svoga prepoznatljivoga književnoestetskoga identiteta.

L *U časopisu Radost davali ste uvijek prostora i prijevodima suvremene strane dječje književnosti. S obzirom da smo ‘mala’ književnost, djela naših pisaca teško prelaze granice. Kakva je Vaša prosudba hrvatske dječje književnosti u odnosu na svjetsku dječju književnost?*

Kao urednik *Radosti* nastojao sam tijekom svih svojih uredničkih godina osigurati prostor i za prijevode, kako one klasične, tako i suvremene strane dječje književnosti. No list je i prije moga dolaska na mjesto glavnoga urednika 1978. godine imao tradiciju prevođenja stranih autora za koju su posebice zaslužni njezini plodni suradnici još iz pedesetih i šezdesetih godina Grigor Vitez i Gustav Krklec. Oni su poznati autori dviju značajnih antologija svjetskoga dječjega pjesništva na hrvatskom jeziku – Vitez antologije *Pjesme četiri vjetra*, a Krklec antologije *Kolo oko svijeta*. U oba slučaja su Vitezovi i Krklecovi prijevodi bili objavljeni prethodno u *Radosti*.

Smatrao sam uvijek da je čitatelje potrebno upoznavati i sa stranim autorima te da prijevodi njihovih tekstova, ne samo pjesničkih nego i proznih, pa i dramskih budu pokazateljem suodnosa hrvatske i svjetske dječje književnosti u kojoj hrvatski dječji autori ne participiraju u dovoljnoj i zasluženom mjeri. Nažalost i naša ‘mala’ dijeli sudbinu naše ‘velike’ književnosti u kojoj se teško dolazi do svjetske afirmacije bez obzira što su eminentni klasici naše dječje književnosti poput Ivane Brlić-Mažuranić, Mate Lovraka, Grigora Viteza, bili na adekvatnoj književnoestetskoj razini sa svojim ‘svjetskim’ suvremenicima, kao što su i suvremeni pjesnici poput Zvonimira Baloga, Luke Paljetka i Paje Kanižaja, a posebice pripovjedači poput Ivana Kušana, Milivoja Matošeca, Hrvoja Hitreca, Sanje Lovrenčić i Sanje Pilić

– u rangu sa svojim suvremenim kolegama po peru. Trebalo bi svakako poticati, i to s naše strane, prevođenje i tih naših dječjih klasika na strane jezike, a ne samo pasivno očekivati hoće li nekom stranom prevoditelju ili izdavaču ‘pasti u oko’ neko ime iz naše književnosti.

L *U dječjoj književnosti zamijećeni ste i kao antologičar. Objavili ste seriju antologija koje su pridonijele valorizaciji hrvatske dječje književnosti. Na žalost, nisu objavljene sve antologije koje su bile predviđene. Znači li to da za takvu vrstu literature nema dovoljno interesa kod kupaca ili izdavača bez obzira na njihovo značenje u proučavanju dječje književnosti?*

Od deset objavljenih (i pripremljenih!) mojih antologija kojima sam doista nastojao pridonijeti i valorizaciji i hrvatske dječje književnosti na temelju osobnih autorskih kriterija, neobjavljene su ostale dvije, i to *Nedohvatne ptice djetinjstva* – antologija hrvatske poezije s tematikom djetinjstva i *Razigrani vrtuljak* – antologija hrvatske dječje pripovijetke. U prvom slučaju radi se o bogatoj produkciji hrvatskih pjesnika za odrasle koji su tematikom djetinjstva u svojoj poeziji za odrasle u mnogome kompenzirali zaostatke dječjega pjesništva, a u drugome slučaju o reafirmaciji žanra izvorne dječje proze koji je s nepravom ostao u sjeni romana i bajki, odnosno priča za djecu.

Moj izdavač je nažalost posustao u ostvarenju dogovorenoga projekta u koji je bilo uključeno i pet antologija iz svjetske dječje književnosti. Antologije po svojoj prirodi i namjeni, bez obzira koliko su korisna izdanja, nisu uobičajene lektirne knjige, a prema tome i izdavački atraktivnija i komercijalna izdanja. Nema uz to ni fondovske potpore autorima i izdavačima iako se doista radi o značajnom doprinosu antologijskih selekcija proučavanju dječje književnosti, pogotovo kada je riječ o antologičarima provjerenih književnih kriterija i ukusa koji ne podliježu često odviše simplificiranom konceptu dječje književnosti.

L *Priredili ste više kritičkih izdanja djela hrvatskih autora. Posljednje zapaženo djelo koje ste priredili su Ezopuševe basne pohorvačene Ignaca Kristijanovića. Pretpostavljam da rad na tome nije bio lak s obzirom da je riječ o pretisku iz 1843. godine. Možete li nam reći nešto o radu na tom djelu i imate li još kakvih sličnih planova?*

Rad na priređivanju *Ezopuševih basni* Ignaca Kristijanovića bio je za mene posebno izazovan i odgovoran. Radi se, naime, o značajnom svjetskom klasičnom djelu koje je i vrsnim Kristijanovićevim kajkavskim jezikom potvrdilo svoju neprijepornu klasičnost kao biser grčke i cjelokupne svjetske književnosti. U nas

je književnopovijesno značajno jer se radi, bez obzira na to što je prijevod, o posljednjem velikom djelu bogate hrvatske (staro)kajkavske književnosti. A ono se pojavilo 1843. godine u vrijeme kada su se ilirci na čelu s Gajem već opredijelili za štokavsko narječje kao jezik hrvatske književnosti i temeljnicu budućem standardu, a tome se njihovu činu najizrazitije opirao upravo Ignac Kristijanović, prozvan, s razlogom, ‘posljednjim Mohikancem’ kajkavštine.

Nisam želio da *Ezopuševe basne* budu samo standardni oblik kajkavskih pretisaka, već privlačno lektirno djelo temeljeno na sintezi pretiska, paralelne transliteracije, tekstualnoga rječnika na svakoj stranici kritičkoga izdanja i ilustrirane knjige. Ovo posljednje izdanje je popraćeno izabranim ilustracijama iz bogatoga svjetskoga (s)likovnoga fonda od 16. do kraja 19. stoljeća. A uz ilustracije basana koje pojačavaju primjerenu patinu izdanja, posegnuo sam u ilustrativnom dijelu i za portretima legendarnoga basnospisca koji su bili izazovom brojnim svjetskim umjetnicima. Kako je Kristijanović i poslije 1843. nastavio s objavljivanjem basana i u svojoj poznatoj i popularnoj *Danici zagrebečkoj* koja je izlazila do kraja četvrtoga desetljeća, i te sam njegove basne uvrstio u svoj izbor.

Priredivanje toga izdanja pružalo mi je posebno zadovoljstvo i stoga jer je ono udruživalo oba moja stručna interesa, i onaj za kajkavsku i onaj za dječju književnost. No nije riječ o lektiri isključivo za najmlađe, nego za sve čitatelje i ljubitelje basana, posebice Ezopovih, kojima su se nadahnjivali svi kasniji basnospisci. U basnama naima u prvom, vrlo ranom dječjem susretu čitatelji ili njihovi slušatelji otkrivaju uvijek zanimljive, duhovite, zabavne i poučne animalističke priče, u starijoj dječjoj dobi čitatelji u njima već prepoznaju njihovo alegorijsko ruho, odnose u svijetu i sredini u kojoj žive, dok se čitatelji iz zrelih godina basnama vraćaju kao riznici bogate životne mudrosti, ljudskoga iskustva i filozofije života, a što je sve sažeto u ovoj najkraćoj pripovjednoj vrsti i žanru kojemu je trajan pečat i dignitet dao Ezop.

Upravo s područja kajkavske književnosti mome je *Ezopušu* prethodilo moje gotovo neprimjetno kritičko i lektirno izdanje zanemarenoga humorističnoga dramskoga djela Dragutina Domjanića *Petrica Kerempuh i spametni osel*. U neposrednoj pak pripremi imam Vranićeva *Mlajšega Robinzona* – još jedno klasično djelo dječje književnosti, također u kajkavskom jezičnom ruhu.

L *Bili ste među pokretačima časopisa Umjetnost i dijete, a neko vrijeme i njegov glavni urednik. Nakon što se časopis ugasio 1997., petnaest godina nije bilo časopisa koji bi pratio dječju književnost. Je li se nedostatak takvoga časopisa osjetio u kritičkom, teoretskom i formativnom polju dječje književnosti?*

Drago mi je da spominjete i moj pokretački i urednički doprinos časopisu *Umjetnost i dijete* koji je s uredničkim doprinosom časopisu *Radost* značajan dio moje stručne biografije, posebice njezinoga dijela vezanoga uz dječju književnost. Kako pokazuje raznovrsna i bogata bibliografija časopisa *Umjetnost i dijete*, njegovi su brojni i eminentni suradnici iz svih područja stvaralaštva za djecu tijekom njegova izlaženja dali izniman doprinos i hrvatskoj dječjoj književnosti u svim aspektima njezine pojavnosti. Dovoljno je samo spomenuti kako danas nema ozbiljnijega pristupa toj književnosti na književnoteoretskom, književnopovijesnom i recepcijskom planu bez pozivanja na priloge iz navedenoga časopisa.

Nažalost, sa (su)financiranjem časopisa bilo je problema od početka njegova izlaženja do bezdušnoga utruća, jer su ga naša republička ministarstva školstva, kulture i znanosti jedno drugome stavljala na brigu i nadležnost, a ni jedno od njih, odnosno od njihovih 'stručnih' komisija nije prepoznalo njegovu vrijednost i potrebu. Jasno da se u proteklim godinama itekako osjeća nedostatak časopisa *Umjetnost i dijete* i da nam je potreban časopis za dječju književnost. Bez njega su suvremena kritika, teorija i povijest dječje književnosti bez svoga prijeko potrebnoga pouzdanoga barometra. No, izuzetno mi je drago što su se, slučajnom koincidencijom u ovome trenutku pojavila ne jedan, nego čak dva časopisa – *Libri et liberi* i *Književnost i dijete*. Izričem im sa zadovoljstvom svoju dobrodošlicu zadovoljan posebice što su urednički i koncepcijski prepoznatljivo profilirani!

Još jedan gorući problem o kojemu se mnogo govori je ugroženost knjige od novih elektroničkih medija. Koje je Vaše mišljenje? Hoće li klasična knjiga izgubiti bitku s novim medijima? Poduzima li se dovoljno da djeca ostanu čitatelji?

Agresivni elektronički mediji danas doista ugrožavaju i potiskuju knjigu nudeći svoje programske surogate kao njezinu zamjenu. Oni doslovce oduzimaju, zajedno s modernim ritmom vremena i tempom života, dragocjeno vrijeme ranije posvećeno čitanju. Ipak, usprkos toj ugroženosti knjige, nisam poklonikom apokaliptičke vizije sumraka i nestanka Gutenbergove galaksije jer se postojeća produkcija knjiga i njihova znanstvena, komunikacijska i književnoestetska vitalnost dosta snažno odupiru bilo kakvom svom porazu. Naime, mediji o kojima je riječ kao da su svojom agresivnošću poticajem na još snažniji otpor i pravo na svoje mjesto pod suncem koje poklonici knjige svakako žele sačuvati.

Postojeća produkcija knjiga kakvu omogućuje i moderna tehnologija, i u svijetu, kao i kod nas, to potvrđuje. Treba samo još više upornosti i ustrajnosti na privlačenju i odgoju svih vrsta čitatelja koji će uvijek rado pronaći i svoje

vrijeme za knjigu kao najpouzdaniji oblik kulturne i duhovne relaksacije. Istina je, ne posežemo uvijek dovoljno za raznolikim oblicima čitateljske animacije najmlađih jer čitanje bi u osnovnoj i srednjoj školi moralo biti glavni sadržaj i zadatak nastave književnosti, njezinih stručnih i metodičkih interpretacija. A za čitateljsku animaciju valjalo bi svakako iskoristiti i medije, one klasične, kao i one suvremene, koji su na takav svoj ‘medijski’ zadatak zaboravili. Usprkos tome što sam i sam ponekad skeptičan kada je riječ o sudbini knjige, ja ipak čvrsto vjerujem, u biblijskoj parafrazi, u trajnost *riječi* koja je *knjigom* postala, a po kojoj će i ostati.

Što je po Vašem mišljenju presudno za časnije mjesto dječje književnosti na našim prostorima?

Samo njezina visoka književna vrijednost, recepcijska primjerenost svojim čitateljima i književnoznanstvena ravnopravnost sa svim drugim dijelovima nacionalne i svjetske književnosti.

Razgovarala Dubravka Težak

Izbor iz bibliografije Jože Skoka

Knjige studija, eseja i kritičko-teorijskih rasprava

„Čudnovate zgode šegrta Hlapića i Priče iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić.“ U *Ivane Brlić-Mažuranić. Daniel Defoe*, 5-146. Biblioteka Ključ za književno djelo, kolo II, knj. 5. Zagreb: Školska knjiga, 1995. (U istoj knjizi: „*Robinson Crusoe* Daniela Defoea“, autor Milan Crnković).

Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić. Književnopovijesna i književnokritička interpretacija. Varaždinske Toplice: Tonimir, 2007.

Izvori i izbori iz hrvatske dječje književnosti. Studije, eseji, rasprave i članci. Varaždinske Toplice: Tonimir, 2007.

Antologije i antologijski izbori iz hrvatske dječje književnosti

„Antologijski portret Grigora Viteza.“ (p. o. časopisa *Umjetnost i dijete*) 1972 (21): 15-29.

„Izbor iz hrvatske dječje lirike od Harambašića do Viteza.“ *Umjetnost i dijete* 1971 (18): 43-60.

Sunčeva livada djetinjstva: antologijska čitanka hrvatskoga dječjeg pjesništva. Zagreb: Naša djeca, 1979¹, 1990².

„Moderno hrvatsko dječje pjesništvo na temu djetinjstva.“ *Detinjstvo* 1979/5 (3): 3-33. Esej: 3-7, antologijski izbor: 8-33.

Zbornik igrokaza. Zagreb: Školska knjiga, 1980.

Od riječi do igre: izbor dramskih i lutkarskih tekstova. Zagreb: Školska knjiga i Šibenik: JFD, 1985.

Lijet Ikara: antologija hrvatskoga dječjeg pjesništva. Zagreb: Naša djeca, 1990.

Začarani pijetao: antologija hrvatske dječje priče. Zagreb: Naša djeca, 1990.

Harlekin i Krasuljica: antologija hrvatskog dječjeg igrokaza. Zagreb: Naša djeca, 1990.

Obasjani svjetionik: antologija hrvatske proze o djetinjstvu. Zagreb: Naša djeca, 1990.

Prozori djetinjstva I: antologija hrvatskog dječjeg romana. Zagreb: Naša djeca, 1991.

Prozori djetinjstva II: antologija hrvatskog dječjeg romana. Zagreb: Naša djeca, 1991.
Čudesni grad: antologija hrvatske usmene poezije i proze za djecu. Zagreb: Naša djeca, 1991.
Razigrane riječi: zbornik igrokaza. Redateljske napomene Zvezdana Ladika. Zagreb: Školska knjiga, 1994.

Izabrana i sabrana djela hrvatskih pisaca

Jakševac, Stjepan. 1986. *Zlatna ptica sunca.* Izbor priredio dr. Joža Skok, Zagreb: Mladost.
 Vitez, Grigor. 1990. *Dječak u krošnji drveta.* Priredio i pogovor napisao Joža Skok. Novi Sad: Vladimir Ćirpanov.
 Brlić Mažuranić, Ivana. 1994. *Izabrana djela I-III.* (Knjiga I: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, Autobiografski i drugi tekstovi, U svjetlu književne kritike /1/; Knjiga II: *Priče iz davnine*, U svjetlu književne kritike /2/; Knjiga III. *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata*, U svjetlu književne kritike /3/). Zagreb: Naša djeca.
 Truhelka, Jagoda. 1995. *Izabrana djela I-IV.* (Knjiga I i II: *Zlatni danci*, Knjiga III: *Bogorodičine trešnje*, Knjiga IV: *Dusi domaćeg ognjišta*). Zagreb: Naša djeca.
 Iveljić, Nada. 1996. *Izabrana djela I-III.* (Knjiga I.: Pjesme i igrokazi /Autobiografski tekstovi, Bibliografija/; Knjiga II.: Konjić sa zlatnim sedlom, Dječak i ptica, Božićna bajka, Vodenica sokolica, U svjetlu književne kritike; Knjiga III.: Zagrebački vrapčići, Šestinski kišobran, Uz književno djelo Nade Iveljić /Joža Skok/). Zagreb: Naša djeca.

Kritički članci i eseji iz hrvatske dječje književnosti – izbor

„Crnkovićev pristup dječjoj književnosti.“ Uz knjigu *Dječja književnost* Milana Crnkovića. *Umjetnost riječi* 1968 (3).
 „Dijalektalna i dječja poezija Nikole Pavića.“ *Umjetnost i dijete* 1969 (1): 59.
 „Malo lirске, a malo i sentimentalne varijacije o djetinjstvu.“ Uz knjigu *Proljeće, mama i ja* Anđelke Martić. *Umjetnost i dijete* 1969 (2): 64-68.
 „Krklečeve dječje basne.“ *Umjetnost i dijete* 1969 (2): 34-36.
 „Umjetnički svijet i izraz Ivane Brlić-Mažuranić.“ U *Zbornik radova o I. B. Mažuranić*, 213-227. Zagreb: Mladost, 1970.
 „Vjekoslav Majer – dječja lirika puna topline, dobrote i začudnosti.“ *Umjetnost i dijete* 1970 (7): 28-32.
 „Uvod djece u scensku umjetnost.“ [Potpisano pseudonimom Josip Tomin]. Uz knjigu *Dijete i scenska umjetnost* Zvezdane Ladike. *Umjetnost i dijete* 1970 (7): 55-58.
 „Suvremen pristup bajci.“ [Potpisano pseudonimom Josip Tomin]. Uz knjigu *Interpretacija bajke* Stjepka Težaka. *Umjetnost i dijete* 1970 (7): 55-58.
 „Moderna dječja lirika.“ Uz knjigu *Stanari u slonu* Dubravka Horvatića. *Umjetnost i dijete* 1970 (6): 62-64.
 „O funkciji i zadacima kritike u hrvatskoj dječjoj književnosti.“ *Umjetnost i dijete* 1970 (9-10): 21-27.
 „Obogaćenje i osvježenje hrvatske dječje književnosti.“ Uz knjige *Miki – slavni kapetan Vesne Parun*, *Dobar dan!* Mladena Kušeca i *Najljepši posao na svijetu* Ivice Ivanca. *Umjetnost i dijete* 1971 (13): 44-50.
 „Vedri i nasmijani stihovi Paje Kanižaja.“ *Umjetnost i dijete* 1971 (16-17): 53-56.
 „Antologijske skice i portreti hrvatske dječje lirike (od Harambašića do Viteza).“ *Umjetnost i dijete* 1972 (18-19): 35-42.
 „Dva dječja pisca u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (Josip Pavičić – Mato Lovrak)“. *Umjetnost i dijete* 1972 (22): 89-92.
 „Autobiografski dokument i književna poema o djetinjstvu.“ Uz knjigu *Djetinjstvo i drugi zapisi* Miroslava Krleža. *Umjetnost i dijete* 1972 (22): 92-95.
 „Svijet djetinjstva u Andrićevoj prozi.“ *Školske novine* 1972 (238 od 21. 11 1972.).

- „Dječji ljubavni kanconijer.“ Uz knjigu *Voli, ne voli, voli* Stjepana Jakševca. *Školske novine* 1973 (38 od 13. 11. 1972.).
- „Tri dometa hrvatske poslijeratne dječje proze.“ *Umjetnost i dijete* 1975 (38): 53-65.
- „Tko može i tko smije pisati za djecu?“ U povodu knjige Antuna Šoljana, *Ovo i druga mora. Bilten ŠK*, 1975 (29).
- „Nazorovo dječje pjesništvo. Prilog etici i estetici Nazorove dječje pjesme.“ U *Nazorovo stvaralaštvo za djecu i omladinu u svjetlu suvremene kritike i metodike*, priredio Ivo Zalar, 52-68. Zagreb: Školska knjiga, 1976.
- „Antologijske skice i estetske naznačnice suvremenog hrvatskog dječjeg pjesništva (od Grigora Viteza do Zvonimira Baloga).“ *Umjetnost i dijete* 1978 (54-55).
- „Srebrni zavičajni luk i zvuk Krklečeve dječje pjesme.“ *Detinjstvo* 1978/4 (1).
- „Hrvatsko dječje pjesništvo u znaku potvrde dosegnutih i otkrića novih vrijednosti.“ *Detinjstvo* 1980 (1).
- „Izuzetni dometi i pojave hrvatskog dječjeg pjesništva.“ *Detinjstvo* 1982 (1).
- „Tadijanovićevo dani i slike djetinjstva.“ Pogovor knjizi *Moje djetinjstvo* Dragutina Tadijanovića, 31-33. Zagreb: Naša djeca, 1985.
- „Žanrovske odrednice dječjeg igrokaza.“ U *Od riječi do igre: izbor dramskih i lutkarskih tekstova*, priredio Joža Skok, 248-257. Zagreb: Školska knjiga i Šibenik: JFD, 1985.
- „Bilješka o pjesniku i njegovoj dječjoj poeziji.“ Pogovor zbirci Stjepana Jakševca *Zlatna ptica sunca*, izbor priredio Joža Skok, 127-130. Zagreb: Mladost, 1986.
- „Vitezova Ševina jutarnja pjesma u svjetlu komparativističkog pristupa.“ *Umjetnost i dijete*, 1987 (108-109): 77-89.
- „Grigor Vitez – samostalno i autohtono poglavlje hrvatskog dječjeg pjesništva.“ *Umjetnost i dijete*, 1987 (108-109): 7-14.
- „Mato Lovrak i hrvatska književna tradicija.“ *Umjetnost i dijete* 1989 (124): 295-305.
- „Igra se nastavlja.“ Pogovor zbirci Zvonimira Baloga *Nevidljiva Iva*. Zagreb: Znanje, 1993.
- „Izvorni glas djetinjstva u Tadijanovićevoj lirici.“ U *Zbornik o Dragutinu Tadijanoviću*. Zagreb: Matica hrvatska, 1991.
- „Pet poglavlja iz interpretacijske studije o prvom hrvatskom dječjem romanu.“ U *Zbornik radova Ivana Brlić Mažuranić*, 45-46. Slavonski Brod: Grad i ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, 1994.
- „Balogovi *Zeleni mravi* kao paradigma moderne humorističke književnosti.“ Pogovor knjizi Zvonimira Baloga: *Zeleni mravi*, 106-109. Zagreb: Slon, 1994.
- „Uz književno djelo Nade Iveljić.“ U: Nada Iveljić: *Izabrana djela III.*, priredio Joža Skok, 249-254. Zagreb: Naša djeca, 1996.
- „U potrazi za istinom i smislom uvijek zagonetnog života.“ Uz knjigu *Dimnjačar i bijela golubica* Nade Iveljić. *Školske novine* 1996: 151-155.
- „Juraj Dijanić i počeci hrvatske dječje (kajkavske) književnosti.“ U *200 godina kajkavske dječje književnosti*, 7-15. Donja Stubica: Varteks d.d., Tiskara Varaždin i Kajkaviana 1999.
- „Autobiografski segmenti u djelima klasika hrvatske dječje književnosti.“ U *Zlatni danci* 2, 24-33. Osijek, 2000.
- „Moderan domoljubni kanconijer Zvonimira Baloga.“ Pogovor knjizi Zvonimira Baloga *Veseli zemljopis*, 127-129. Zagreb: Znanje, 2000.
- „U potrazi za izgubljenom atlantidom djetinjstva.“ Pogovor romanu *Operacija "Stonoga"* Jože Horvata u *Izabranim djelima*, 205-216. Zagreb: Neretva d.o.o., 2003.
- „Domjanićeva politička satira u ruhu kajkavskoga dječjeg igrokaza.“ Pogovor knjizi Dragutina Domjanića *Petrica Kerempuh i spametni osel*, priredio Joža Skok, 71-78. Zagreb: Disput, 2005.